

III. Ligų prevencijos programos: Storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programa. Tikslinės populiacijos dalis (proc.), 2 metų bėgyje dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programoje.

Lietuvoje ir pasaulyje grėsmingai didėja sergamumas storosios žarnos vėžiu. Kasmet mūsų šalyje užregistruojama apie pusantro tūkstančio naujų storosios žarnos vėžio atvejų. Deja, kol kas daugiau nei pusė jų nustatoma, kai liga jau yra pažengusi ir gydymo sėkmė bei išgyvenamumo prognozės gerokai prastesnės. Tai ypač apmaudu, nes storosios žarnos vėžys – vienas iš sėkmingiausiai gydomų virškinamojo trakto piktybinių navikų. Be to, šiuolaikiniai tyrimo metodai leidžia šią onkologinę ligą nustatyti labai anksti. Pagrindinis storosios žarnos vėžio rizikos veiksnys – amžius: kuo žmogus vyresnis, tuo labiau didėja tikimybė susirgti storosios žarnos vėžiu.

Ši programa skirta vyrams ir moterims nuo 50 iki 74 metų (imtinai), kuriems vieną kartą per 2 metus gali būti atliekamas slapto kraujavimo testas. Jei testo atsakymas neigiamas – pacientas sveikas, jei atsakymas teigiamas – šeimos gydytojas išduos siuntimą pas gydytoją specialistą. Kolonoskopija ir, jei reikia, biopsija leidžia objektyviai patvirtinti arba paneigti storosios žarnos vėžio diagnozę. Programa Lietuvoje vykdoma nuo 2014 m. liepos 1 d. 50–74 m. amžiaus gyventojų dalis, dalyvavusi storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programoje didėja. Nedžiugina praėjusių metų statistiką: Europoje pagal sergamumo piktybiniais navikais dažnumą virškinimo sistemos vėžys atsidūrė pirmojoje vietoje, aplenkęs krūtis ir prostatos vėžio mastus.

Storosios žarnos vėžys yra ketvirtas pagal dažnumą piktybinis navikas po priešinės liaukos vėžio, kitų odos navikų ir krūtis vėžio. Nors Lietuvoje sergančiųjų storosios žarnos vėžiu išgyvenamumo rodikliai ir gerėja, tačiau vis dar išlieka vieni žemiausių Europoje.

Storosios žarnos vėžys yra vienas sėkmingiausiai gydomų virškinamojo trakto navikų, tačiau gydymo efektyvumą lemia ligos stadija – jeigu nustatoma ankstyvosios stadijos liga, didžioji dalis pacientų pasveiksta visiškai. Susirgus storosios žarnos vėžiu, išgyvenamumui didelės įtakos turi ligos stadija jos nustatymo metu. Tik 34 proc. visų storosios žarnos vėžio atvejų Lietuvoje nustatomi I-II stadijų, o 17 proc. abiejų lyčių pacientų iš karto nustatomas IV stadijos vėžys. Todėl dar kartą pabrėžiame, kad negalima ignoruoti organizmo siunčiamų signalų, būtina rūpintis prevencija ir, žinoma, dalyvauti patikros programose.

Deja, koronaviruso pandemija gerokai pristabdė gyventojų aktyvumą tiriantis pagal prevencines programas, tarp jų – ir storosios žarnos. Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos (VLK) 2021 m. sausio mėnesio duomenimis, pernai storosios žarnos vėžio diagnostikos programoje dalyvavo 175 tūkst. žmonių – 33 proc. mažiau nei 2019 metais. Pandemijos metu buvo nustatyta beveik 20 proc. vėlesnės stadijos atvejų nei prieš pandemiją. Be to net ir atlikę profilaktinį testą ir gavus teigiamą atsakymą, įspėjantį apie galimai esantį akimis nematomą kraujavimą, ne kiekvienas kreipiasi į gydytoją, dėl to liga diagnozuojama tik pažengusi. Tai kelia didelį nerimą, nes, pasak medikų, pastaruoju metu į juos kreipiasi vis daugiau pacientų, kurių liga yra jau pažengusi, todėl ją gydyti kur kas sudėtingiau.

„Pastaraisiais metais diagnozuojama apie 1500 storosios žarnos vėžio atvejų kasmet. Mirčių nuo piktybinių navikų struktūroje storosios žarnos vėžys yra antroje vietoje po plaučių vėžio“, – sako Nacionalinio vėžio instituto Bendrosios ir abdominalinės chirurgijos ir onkologijos skyriaus vedėjas dr. Eugenijus Stratilatovas (DELFI)

Nėra specifinių simptomų įspėjančių apie šią ligą. Pasak specialistų, svarbu, kad visuomenė žinotų apie šią onkologinę ligą, nes tai galėtų prisidėti prie ankstyvesnės jos diagnostikos. Vis dėlto ši liga nepasižymi tam tikrais specifiniais simptomais, todėl nereikėtų žiūrėti pro pirštus į užsitęsčius žarnyno skausmus, neįprastą tuštinimąsi, pilvo pūtimą, svorio kritimą. Jeigu simptomai trunka 4–6 savaites, rekomenduojama nelaukti ir kreiptis į specialistus.

Nors ir nėra žinoma, kas yra lemiamas veiksnys, turintis įtakos storosios žarnos vėžio atsiradimui, vis dėlto siekiant išvengti šios ligos, specialistai rekomenduoja skirti dėmesio visavertei mitybai, fiziniam aktyvumui, rekomenduoja vengti žalingų įpročių. Vaistinėse galima rasti specialių testų, kurie gali prisidėti prie ankstyvos storosios žarnos vėžio diagnostikos. Profilaktiniai storosios žarnos vėžio tyrimai, neįaučiant jokių simptomų, rekomenduojami nuo 50-ies, tačiau šia liga suserga ir vis jaunesni žmonės. Šie testai padeda pastebėti akimis nematomą kraujavimą, kuris įspėja, kad reikėtų kreiptis į specialistus. Šis teigiamas testas dar nebūtinai reiškia onkologinę ligą, diagnozę nustatyti galima atlikus kolonoskopiją.

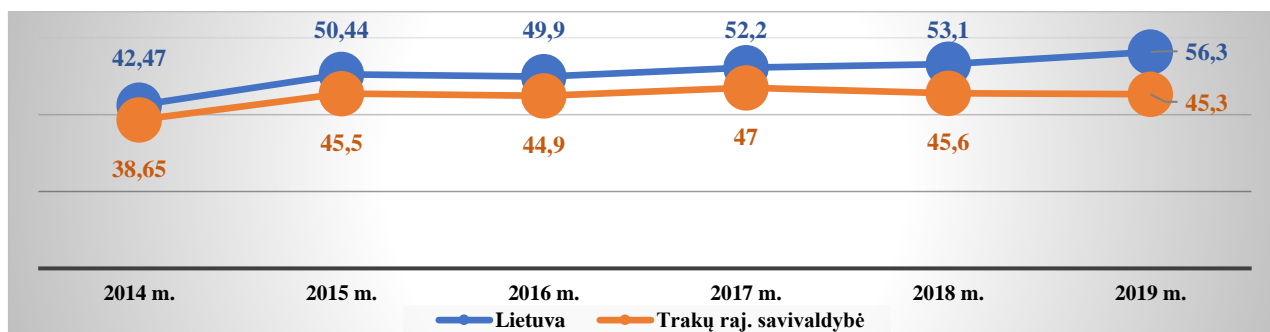
Diagnozuojant storosios žarnos vėžį, pastebima ir genų įtaką, todėl turintys artimųjų susidūrusių su šia liga, profilaktinius patikrinimus turėtų pradėti anksčiau. Specialistai ragina neignoruoti jaučiamų neįprastų simptomų ir prireikus kreiptis į gydytojus. Kada rekomenduojama atlikti profilaktinius storosios žarnos vėžio tyrimus? Jeigu jums virš 50-ies, nesvarbu ar jauti simptomus ar ne, rekomenduojama dalyvauti storosios žarnos vėžio patikros programoje ir atlikti profilaktinius tyrimus. Jeigu kuri laiką jaučiate simptomus susijusius su žarnyno veikla, svorio kritimu, kankina bendras silpnumas, rekomenduojama nedelsiant kreiptis į specialistus (DELFI)

Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės gyventojų Storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo prevencinės programos vykdymas.

Iš viso 2018–2019 m. šis tyrimas atliktas 500 615 asmenų. Tai sudarė 56,3 proc. tikslinės populiacijos. Daugiausiai dėl storosios žarnos vėžio buvo ištirta Šiaulių miesto (69,4 proc.), labiausiai susirūpinti dėl mažo dalyvavimo profilaktinėje programoje reiktų gyventojams, gyvenantiems Rietavo savivaldybėje (30,9 proc.).

Trakų rajono savivaldybėje 45,3 proc. gyventojų 2019 metais pasinaudojo Storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programa (1 pav.). Kad programos būtų efektyvios ir mažėtų mirtingumas, turi būti patikrinta ne mažiau 70 proc. tikslinės populiacijos. Logiškai tokiu atveju turėtų didėti sergamumas.

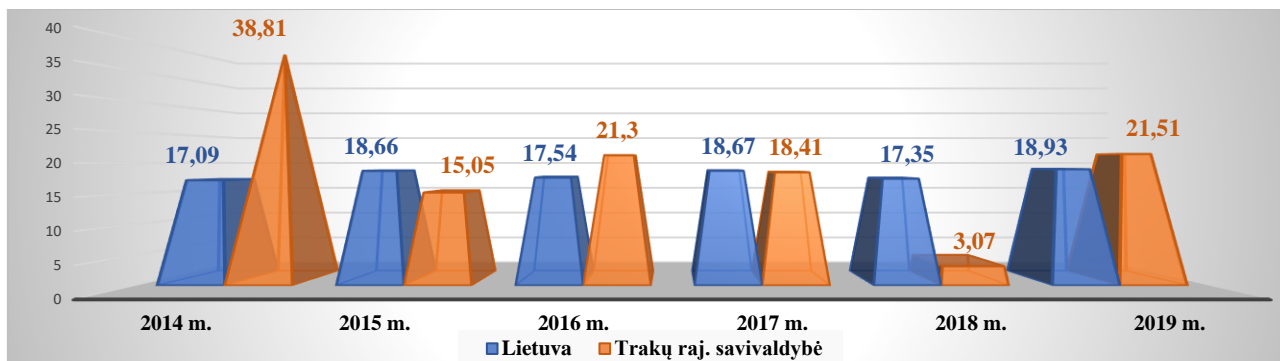
1 paveikslas. Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės gyventojų Tikslinės populiacijos dalis (proc.), dalyvavusių Storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos finansavimo programoje pagal metus.

Šaltinis: Higienos institutas.

Lyginant Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės gyventojų, mirusių dėl storosios žarnos vėžio, skaičius, galime teigti, kad 2014 m. buvo užfiksuotas didžiausias mirtingumas dėl storosios žarnos vėžio Trakų rajono savivaldybėje 2014- 2019 m. 2019 m. mirtingumas dėl storosios žarnos vėžio vėl padidėjo Lietuvoje ir Trakų rajono savivaldybėje (2 pav.) Pastebėta, kad 2014- 2019 m. dėl storosios žarnos vėžio Trakų rajono savivaldybėje mirė kaime 14 asm. (7 mot.; 7 vyr.): mieste – 25 asm. (13 moterų, 12 vyrų).

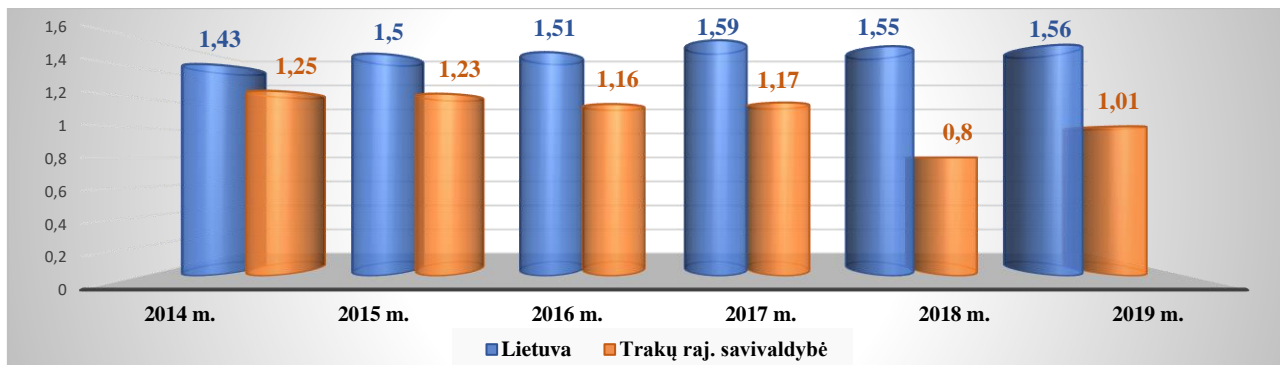
2 paveikslas. Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės gyventojų, mirusių dėl storosios žarnos vėžio, skaičius pagal metus 100 000 gyv.

Šaltinis: Higienos institutas.

Higienos instituto Sveikatos informacijos centro duomenimis, Trakų rajono savivaldybės gyventojų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius 2014- 2019 metais buvo mažesnis nei Lietuvoje (3 pav.)

3 paveikslas. Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės gyventojų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius pagal metus 1000 gyv.

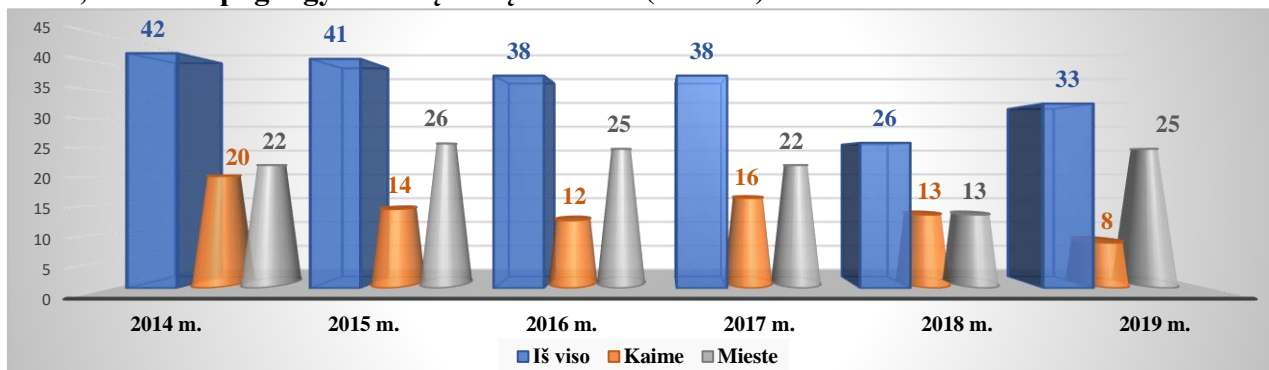

Šaltinis: Higienos institutas.

Lyginant Trakų rajono savivaldybės gyventojų ligotumą (storosios žarnos vėžiu) pagal gyvenamą vietą, galime teigti, kad mieste gyventojų, sergančių storosios žarnos vėžiu, skaičius yra didesnis nei kaime. 2019 metais mieste tas skaičius padidėjo beveik dvigubai (4 pav.)

Storosios žarnos vėžiu dažniau sergama išsivysčiusiose Vakarų valstybėse, taip pat ši liga dažnesnė tarp žmonių, priklausančių aukštesniam socialiniam sluoksniui. Jau įrodyta, kad šiai ligai įtakos turi mažas fizinis aktyvumas, gausus raudonos mėsos, riebaus ir kaloringo maisto vartojimas.

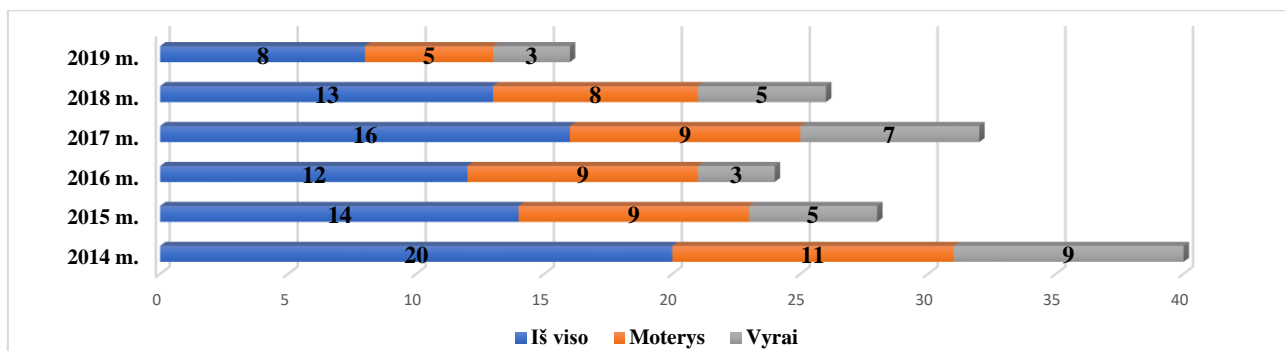
4 paveikslas. Trakų rajono savivaldybės gyventojų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius pagal gyvenamą vietą ir metus (abs. sk.)

Šaltinis: Higienos institutas.

Trakų rajono savivaldybėje kaime moterų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius didesnis nei vyrų. Galima teigti, kad kaime ligotumas ir moterų, ir vyrų turi mažėjimo tendenciją (5 pav.)

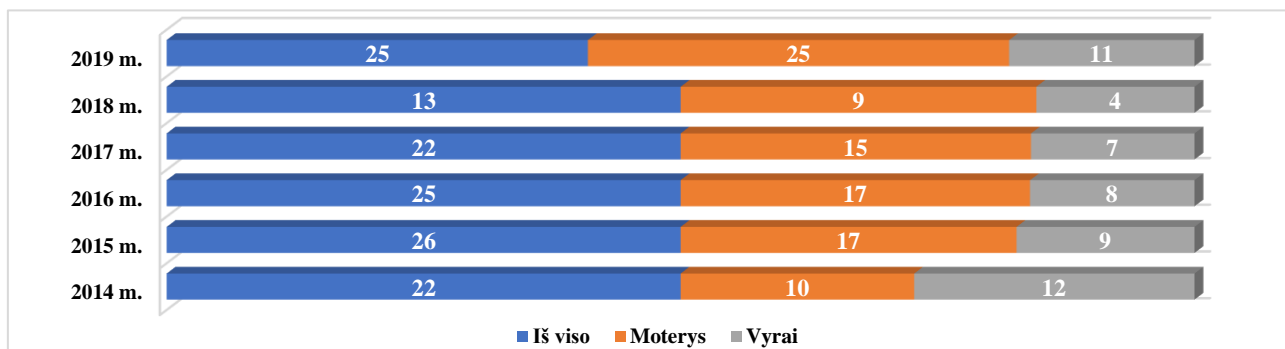
5 paveikslas. Trakų rajono savivaldybės kaimo gyventojų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius pagal lytį ir metus (abs. sk.)

Šaltinis: Higienos institutas.

Trakų rajono savivaldybės miesto moterų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius didesnis nei vyrų. Pastebima, kad 2019 metais žymiai padidėjo ir moterų, ir vyrų, sergančių storosios žarnos vėžiu, skaičius (6 pav.)

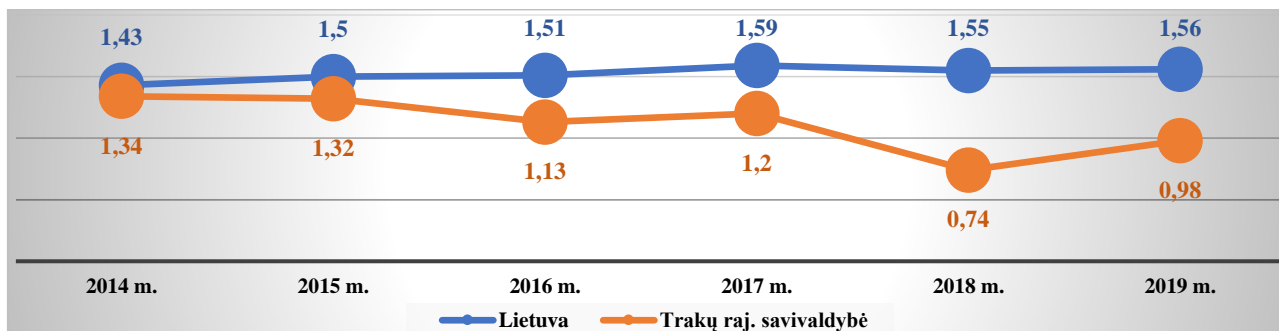
6 paveikslas. Trakų rajono savivaldybės miesto gyventojų, sergančių (ligotumas) storosios žarnos vėžiu, skaičius pagal lytį ir metus (abs. sk.)

Šaltinis: Higienos institutas.

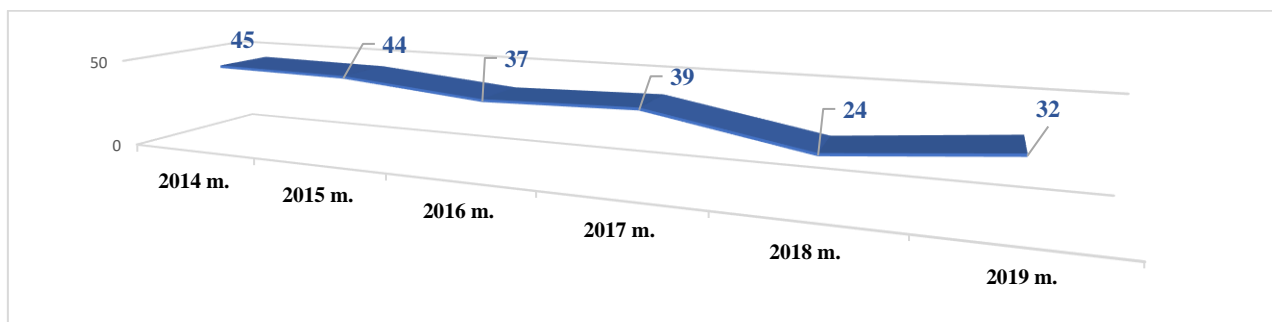
Lyginant Lietuvos ir Trakų rajono savivaldybės užregistruotų storosios žarnos vėžiu susirgimų skaičių, galima pastebėti, kad 2019 metais Trakų rajono savivaldybėje užregistruotų storosios žarnos vėžiu susirgimų skaičius 1000 gyv. padidėjo, bet liko mažesnis nei Lietuvoje (7 pav., 8 pav.)

7 paveikslas. Lietuvoje ir Trakų rajono savivaldybėje užregistruotų storosios žarnos vėžiu susirgimų skaičius pagal metus 1000 gyv.

Šaltinis: Higienos institutas.

8 paveikslas. Trakų rajono savivaldybėje užregistruotų storosios žarnos vėžiu susirgimų skaičius (abs. sk.)

Šaltinis: Higienos institutas.

Manoma, kad ateityje šios ligos atvejų tik daugės. Sergamumas storosios žarnos vėžiu pradeda didėti tarp žmonių, sulaukusių 50 metų. Didžiausias sergamumas sulaukus 65–80 metų. Būtent šios rizikos grupės pacientams rekomenduojama pradėti aktyviai tikrintis. Storosios žarnos vėžio eiga dažniausiai būna slapta, o požymių atsiranda tik tai ligai jau pažengus. Dėl to maždaug pusė ligos atvejų nustatoma jau pažengusios stadijos – trečiosios ar ketvirtosios.

Ligos pradžioje žmogus gali visiškai nieko nejaušti. Todėl tokie svarbūs slapto kraujo išmatose tyrimai. Vėliau gali atsirasti pilvo pūtimas, gleivių arba kraujo išmatose, žmogų ima varginti bendras silpnumas, svorio kritimas. Gali varginti vidurių užkietėjimas arba, atvirkščiai, visiškai priešingi simptomai – viduriavimas ar staiga užeinantis noras pasituštinti. Kai navikas tampa didelis, jis gali visiškai užkimšti žarnos spindį. Tokiais atvejais išsivysto žarnų nepraeinamumas – būtina skubi operacija.

Per pastaruosius dešimt metų storosios žarnos vėžio gydymas labai pažengė į priekį. Dabar gydymas – kompleksinis: derinama operacija, chemoterapija, biologinė terapija, o tam tikrais atvejais – gydymas spinduliais. Specializuotose šalies gydymo įstaigose - užtikrinti pasaulinius standartus atitinkantį storosios žarnos vėžio gydymą.

Apie žarnyno vėžį kalbama labai atsargiai, o dažnai ir nutylima. Galbūt todėl, kad kalbėti apie šią organizmo sritį apskritai neva liaudiškai tariant, "sarmata". Tačiau iš tiesų, sirgti storosios žarnos vėžiu yra lygiai taip pat "gėda", kaip ir miokardo infarktu- sako medikai. Šia liga serga visas pasaulis, ir kalba apie tai kuo atviriausiai. Mums, lietuviams tai yra - vis dar tabu. Tik ta lietuvių tylos kaina pernelyg didelė. Gal dėl to kaltas tiesiog nežinojimas? Vis dėlto kasmet šiuo vėžiu Lietuvoje suserga 1,5 tūkstančio žmonių, o 1000 kiekvienais metais nuo jo miršta.

Gaila, sako medikai, kad kol kas daugiau nei pusė atvejų nustatoma, kai liga jau yra pažengusi. Tada gydymo sėkmė ir gyvenimo prognozės gerokai prastesnės.